

Anton Ekar in ostali planinci in reševalci z Jezerskega so bili do ustanovitve lastnega planinskega društva člani kranjske podružnice SPD in nato povojnega PD Kranj.

Najskrenejše besede o danes pozabljeni planinski osebnosti so bile besede gorskega reševalca in alpinista Pavleta Kemperla v sedemdesetih letih na pokopališču v Ravneh na Zgornjem Jezerskem: »Ko smo leta 1948 ustanavljali planinsko društvo na Jezerskem, prvo po vojni v Sloveniji, si bil ti, Tone, med najvzdržljivejšimi poborniki za ustanovitev te organizacije in njen prvi predsednik.

Spominjamo se vsi, kot bi bilo včeraj, s kakšno vneto in veseljem si se lotil dela, ko smo leto dni zatem dobili

v upravo Češko koč. Bil si njen najzvestejši varuh in skrbel si zanj kot za svoj lasten dom.

Če bi te neprizanesljiva smrt ne odtrgala od nas, bi se midva še in še pogovarjala o najinih plezalskih turah v skupni navezi v steni Kalške gore, v severni steni Dolških škrbín, v severni steni Kalške gore, v severozahodnem delu Kočne in še o tem, kar si plezal z drugimi. Vedno novi in vedno ljubi so nama bili ti pogovori. Tudi tvoja največja želja, preplezati Severno triglavsko steno, se ti je izpolnila. Spominjam se, s kakšno jekleno odločnostjo si vstopil v steno in kako otroško si se veselil uspeha.

To je bila tudi najina zadnja skupna pot v gore – Nemška smer v Severni triglavski steni.«

PRVI POSKUSI IN KONČNO USPEŠEN VZPON V LETU 1800

GROSSGLOCKNER PRAZNUJE 200-LETNICO

DR. TANJA PETERLIN-NEUMAIER

Grossglockner ali Veliki Klek (3798 m) na meji Koroške, Salzburške in Tirolske ni samo najvišji vrh Visokih Tur, temveč celotne Avstrije. Šele na jugozahodu ga po višini prekašajo italijanski Dolomiti in Ortler ter daleč na zahodu vrhovi Srednjih in Zahodnih Alp z Mont Blancom na čelu. Ob lepem vremenu je viden že od daleč, tako tudi z vrhov slovenskih gora. Pristop nanj za izurnjenega gornika z dobro kondicijo dandanašnji ne predstavlja večjih težav. Edini res nevaren del poti s plezalnimi odseki II. stopnje, ki ni za vrtoglave, je na vrhu Malega Kleka in v ostri škrbini med Malim in Velikim Klekom. Ob lepih poletnih dnevih se na njegovem vrhu kar tre gornikov, takrat ne gre brez čakanja pri vzponu in sestopu, kajti brez števila je ponosnih nad svojim uspehom, ki uživajo nepopisno lep razgled, kakršen se jim nudi z vrha tega ošljenega velikana. Baje je le z vrha Mont Blanca razgled lepši in bolj očarljiv. Pri svojem vzponu le malokdo pomisli na prve poskuse plezanja na to goro, na skoraj nepremostljive težave, ki so jih morali premagati prvopristopniki. 28. julija letos pa bo minilo že točno 200 let, odkar je prva človeška noga stopila na sam vrh, na katerem so se dotlej po mnenju vraževernega ljudstva zbirale le čarovnice.

POTOVANJA V GORE

Šport, telesne vaje in gornišstvo so bile ob prelomu med 18. in 19. stoletjem komajda znane dejavnosti. Odnos do narave, njene flore, favne, morfologije in njenih lepote se je sicer v 18. stoletju bistveno spremenil. Če so bili v minulih stoletjih le pastirji tisti, ki so po gorah iskali izgubljeno živino, pa divji lovci, ki so zasledovali divjačino, romarji, ki so se iz pobožnosti podajali do znamenj in kapelic na vrhu hribov, ter rudarji v visokogorskih rudnikih zlata in srebra, ki so zahajali višje v gore kot večina kmečkega prebivalstva, so zdaj počasi dobivali tekmece iz vrst gosposke in meščanstva.

Potovanje ne samo v Italijo, deželo antične kulture, temveč tudi v neznani gorski svet je začelo prihajati v modo. Vse več je bilo potopisov, predhodnikov naših sodobnih potovalnih vodnikov. Potniki, ki so bili seveda petični ljudje, so jih uporabljali na svojih izletih, na katerih so občudovali naravne lepote gorskega sveta, trepetali od strahu na nevarnih poteh, ki so jih vodile po ozkih soteskah, pod navpičnimi stenami, nad globokimi prepadi in po strmih »cestah« čez visoke gorske prelaze. V duhu prosvetljenstva so začeli učenjaki vedno pogostejše zahajati v naravo, torej tudi v gore, da jim iztrgajo še zadnje skrivnosti. Botaniki so iskali nove rastline, geologi so preučevali sestavo gorskih kamnin – Alpe so bile bogate z rudami, tako z železom in svincom kot svetlečim se zlatom in srebrom –, geometri (to so bili takrat matematiki, fiziki in astronomi) so merili lego in višino krajev, rek in gora za boljše in natančnejše zemljevide, drugi so spet želeli preveriti, če zakoni fizike veljajo tudi v višavah.

Želja po novih doživetjih in ukaželjnost sta vabili ljudi v gore, ne pa želja po športnem, alpinističnem udejstvovanju. Zato tudi posebne obleke za gore niso poznali; nosili so trpežna potovalna oblačila in temu primerne čevlje ali škornje. Pogosto so jezdili, če so bili peš, jim je prišla prav kakšna palica z ostro železno konico ali pa ročno kovane dereze, ki so jih kmetje od davna uporabljali pri košnji na travnikih na strmih gorskih pobočjih.

Nemirni duh in ukaželjnost sta gnala **Belsazarja Hacqueta** (1739–1815), zdravnika, fizika, botanika in mineraloga (ki je v naših krajih od leta 1766 do 1787 preživel 21 let svojega življenja), na dolga potovanja po evropskih deželah, o katerih nam je zapustil številne izredno zanimive popise. Na enem od takih potovanj mu je leta 1777 uspelo doseči vrh Malega Triglava (2725 m), leto pozneje, 26. avgusta 1778, pa so se štirje Bohinjci povzpeli na sam najvišji vrh (2864 m). Šele osem let pozneje, 8. avgusta 1786, sta kmečki fant **Jacques Balmat** in zdravnik **dr. Michel Paccard** stala na vrhu Mont Blanca (4807 m). S tem se je uresničila

Grossglockner, pod njim ledenik Pasterze

dolgoletna želja ženevskega fizika in geologa **Horaca Benedicta de Saussurja** (1740–1799), ki je 26 let ponujal nagrado tistemu, ki najde pot na vrh. Leto pozneje se je z veliko odpravo in številnimi inštrumenti tudi sam povzpел na vrh, kjer je 3. avgusta 1787 štiri ure opravljaj različne fizikalne meritve.

Novica o tem neverjetnem znanstvenem dosežku v Zahodnih Alpah je hitro odmevala po Evropi in vzbudila druge, da ga posnamejo. Vse oči učenega sveta so bile odtlej uperjene v monarha Vzhodni Alp, v sloki Grossglockner, po naše Veliki Klek.

VELIKI KLEK OČARA ZNANSTVENIKE

Kot ena od redkih visokih gora je imel že v 16. stoletju ime »Glockener«, ki ga je dobil bodisi zaradi svoje oblike (Glocke = zvon), bodisi zaradi pridobivanja zlata (Gold-klocken = kopati zlato) v izredno visoko ležečih rudnikih. Najvišji dnevni kop je bil v Kleine Fleiss ob robu ledenika na gori Sonnblick z rudarskim poslopjem na višini 2740 metrov. Klekov strmi večno zasneženi dvojni vrh, ki je blestel v daljavi, pa še dolgo ni zamikal nikogar, da bi se podal nanj.

Prvi, ki se je navdušil nad njim in izrazil željo po pristopu, je bil Hacquet, ko je leta 1779, sedem let pred osvojitvijo Mont Blanca, obiskal Heiligenblut: »Še nikoli v svojem življenju nisem videl tako visoke in tako ošiljene gore kot je ta... Menim, da bi, če bi imel čas, po dobro preudarjenem načrtu moral uspeti in priti na vrh, da ga premerim, ker ima nekaj grebenov, ki so poleti brez snega.« Ker letni čas ni bil primeren in tudi prave opreme ni imel, se je povzpел samo do ledenika Pasterze.

Šele dvanajst let pozneje je Veliki Klek spet očaral dva znanstvenika. V Celju rojenega grofa **Sigismunda pl. Hohenwarta** (1745–1825), generalnega vikarja krškega knezoškofa **Salma** in predanega botanika ter raziskovalca gorskih višin, in botanika **Reinerja** sta preučevanje alpskih rastlin in lov na metulje leta 1791

privedla do ledenika Pasterze. Hohenwart je sicer menil: »Zelo ostri špičasti vrhovi, pošastni prepadi in z večnim snegom pokrite zelo nevarne ledene skale bodo prestrašile in odvrnile vsakega še tako neustrašnega Saussura od njegovega namena.« Kljub temu je nagovarjal in navduševal svojega škofa za podvig na Veliki Klek.

Grof **Franz Xaver pl. Salm-Reifferscheid** (1749–1822), ki je nesebično podpiral umetnost in znanost, predvsem botanične raziskave v gorskem svetu in vzdrževal prijateljske stike z znanimi učenjaki doma in v tujini, je bil takoj pripravljen iz lastnega premoženja financirati znanstveno odpravo na Veliki Klek. Toda komajda so začeli delati načrte in so se začele prve priprave, so jih že prekinile napoleonske vojne; leta 1797 so francoske čete na poti iz Italije na Dunaj čez Karavanke vdrle na Koroško. Šele po njihovem odhodu leta 1798 so se v Celovcu lahko dokončno posvetili Velikemu Kleku.

LETO 1799: SALMOVA ODPRAVA SE POVZPNE NA MALI KLEK

Po nasvetu rudarskega svetnika **Dillingerja** in s pomočjo upravnika **Kussiana** je Salm poslal take kmete, ki so bili tudi tesarji – torej navajeni vrtoglavega plezanja – kot izvidnike na goro. Podobno kot Saussure je obljubil nagrado tistemu, ki bo našel pot do vrha. Brata **Sepp** in **Martin Klotz**, gorska kmeta in tesarja, sta še istega leta odkrila možnost težavne, a verjetno izvedljive poti po dolini Leittertal in naprej preko ledenika Leitterkees (Kees pomeni v stari nemščini ledenik). Junija in julija 1799 sta se lotila dveh poskusov, a zaradi snežnih metežev, ko so enemu omrznilli prsti na nogi, in manjkajočih pripomočkov sta se morala pod vrhom obrniti in vrniti v dolino.

A pot je bila začrtana in ker je bila predolga za enodnevno turo – od Heiligenbluta do vrha Kleka je 2500 metrov višinske razlike – so ob robu ledenika Lei-

terkees na višini 2653 metrov, šest ur je že od Heiligenbluta, do konca julija iz lesa zgradili prvo planinsko zavetišče v Vzhodnih Alpah, ki so ga pozneje imenovali Salmova koča (stala je kakšnih 630 metrov severo-zahodno od današnje, tretje Salmove koče).

Vreme veliki odpravi, ki je 16. avgusta zapustila Celovec, ni bilo naklonjeno. Čisto premočeni so po treh dneh prispeli v Heiligenblut, kjer so v dežju pripravili vse za pot: proviant, pri katerem ni manjkalo vino, po-
potno lekarno, merilne instrumente, dereze, palice z ostro železno konico, čez 100 metrov dolge vrvi in komarčo za pomoč pri vzponu na vrh.

Ob lepem sončnem vremenu se je 19. avgusta karavana 30 ljudi, Salm z 9-članskim spremstvom na konjih, 19 kmetov z otovorjenimi konji in škofov kuhar, peš odpravila na goro. Vreme žal ni držalo, od časa do časa se je sicer zjasnilo, a večinoma je pihal mrzel veter in divjali so snežni viharji, ki so odpravo začasno pregnali v dolino. Šele 25. avgusta – izjemoma je sijalo sonce – je bratoma Klotz in Hohenwartu uspelo priplezati na vrh Malega Kleka (3783 m). Zakaj niso šli dalje, ni znano. Verjetno so se ustrašili tveganega prehoda čez škribino, ki je bila to leto zelo globoka, s pomočjo prekratke, le kakšnih 15 metrov dolge komarče. A povzpeli so se na sprednji nižji vrh in ko so kmetje sem privlekli še težek železni križ ter ga postavili, so ta dogodek iz doline pozdravili s strelji iz moznarjev.

Po vrnitvi pogumnih mož je čestitanje in nazdravljanje Salmu in učenemu svetu trajalo dolgo v noč. Novica o tem pomembnem dogodku se je hitro razširila, slavili so jo kot vrhunski znanstveni dosežek stoletja. Salm ga je dal celo obeležiti s kovanjem spominskih kovancev.

SALM NE ODNEHA

Salm je bil zelo zadovoljen z uspehom odprave tega leta, manj pa z znanstvenimi izsledki, kajti meritve je oviralo slabo vreme. Zato ni hotel odnehati, dokler ne bo osvojen sam najvišji vrh, do katerega se je bilo treba povzpeti preko strašljive škribine med Malim in Velikim Klekom. Kmalu po vrnitvi so začeli priprave na novo, večjo odpravo, za katero so že jeseni leta 1799 poleg obstoječe Salmove koče zgradili dodatno kamnito poslopje, ki so ga spomladi še povečali, da bo lahko prva koča služila samo gosposki. Poleg tega so leta 1800 na grebenu v Hohenwartovi škribini na višini 3270 metrov zgradili kamnito kočo, dovolj veliko za 14 do 15 oseb, ki je dobila ime Hohenwarte, a je danes ni več.

V Celovcu so po Salmovem naročilu izdelali skoraj štiri metre visok železen križ, na katerega so bile pritrjene štiri pozlačene plošče, ki so se v vetru vrtele okoli svoje osi, in pozlačen petelin, da kaže smer vetra. Hohenwart je pripravil celo vrsto merilnih instrumentov, med drugim tri barometre, nekaj termometrov, higrometer, elektrometer, teodolit z merilno mizico in merilno verigo, več daljnogledov, dve libeli itd.

LETO 1800: SALM SE Z VEČJO ODPRAVO ZNOVA PODA NA KLEK

Na Salmova vabila se je to pot odzvalo bistveno več znanstvenikov kot prejšnje leto. Udeleženci odprave so

Takole oblečeni in opremljeni so takrat »turisti« osvajali najvišje alpske vršace – tale alpinist iz ene od knjig Luisa Trenkerja je na vrhu Matterhorna.

se 26. julija zbrali v Heiligenblutu. Salm, Hohenwart, botanika **Wulfen** in **Seenus** ter risar **Marcher** so prišli iz Celovca, na poti sta se jim pridružila še župnika **Orasch** iz Döllacha (Dolj) in **Hautzendorfer** iz Sv. Petra. Botanik **Hoppe**, pedagog **Vierthaler** s prijateljem **dr. Schallhammerjem** ter matematik in fizik prof. **Ulrich Schiegg** s svojim pomočnikom **Valentinom Staničem**, ki je takrat v Salzburgu študiral bogoslovje, so prispeli iz Salzburga. Zadnja dva sta zaradi občutljivih merilnih instrumentov, ki sta jih nosila s seboj, iz Salzburga v Heiligenblut pripotovala peš. Že na poti sta opravljala meritve, saj je bil Schieggov namen natančno premeriti Salzburško deželo.

Po prihodu – prispela sta že ob 10. uri, medtem ko so bili Celovčani tam šele proti večeru – sta takoj začela z meritvami; zabeležila sta temperaturo, višino živega srebra v barometru in določila geografsko širino vasi z meritvijo kota, ki ga tvori sonce na svoji najvišji točki s horizontalo.

Celotna odprava je štela 66 oseb: 12 gospodov, škofovega kuharja in komornega strežaja ter dve slugi, kuhinjsko deklo, 28 nosačev in vodnikov, 5 tesarjev in 16 konjarjev s 16 jahalnimi in tovornimi konji. Vsi razen Staniča, ki je moral ostati v Heiligenblutu, da bi opravljal meritve z barometrom in termometrom ob istem času kot Schiegg na gori, so se v nedeljo, 27. avgusta,

odpravili na Klek. Schiegg je odšel peš ob 4.30 zjutraj z dvema kmetoma, ki sta mu nosila merilne instrumente, ostali gospodje pa na konjih dobre tri ure kasneje.

Ob prekrasnem sončnem vremenu – Veliki Klek se je kazal v vsej svoji bleščeči belini – je Schiegg že pred opoldnevom prispel do Salmove kočice, tako da je lahko določil njeno geografsko širino. Izmeril je temperaturo in zabeležil stanje barometra in higrometra, kar je počenjal ves čas bivanja na gori, nato pa sta se s Hohenwartom posvetila trigonometričnim meritvam.

Medtem je »zlati« škofov kuhar **Karg** pripravil čudovit obed za lačne planince, ki vse od ranega jutra niso ničesar zaužili. Ob petih popoldne jih je čakala bogato obložena miza; manjkalo ni nič, ne redkega južnega sadja, ne dobrih sladici, ne izbranih vin in šampanjca. Salm je z veseljem opazoval, kako družini tekne. Razvzvali so se jeziki, ogrele so se duše, prepričanje, da se bo odprava to pot uspešno končala, je prevzelo vse. Dobro razpoloženi so na senu, postlanem po tleh, sladko zaspali.

28. JULIJA KONČNO NA VRHU

Tega dne so štirje tesarji že zgodaj zjutraj zapustili kočico, opremljeni s krampi, lopatami in drugimi pripomočki, da na nevarnih mestih naredijo zasilne stopnice

in pritrdijo vrvi za pomoč pri plezanju. Pozneje so jim sledili gospodje, ki za prečkanje ledenika niso potrebovali samo derez, temveč tudi vsak svojega vodnika, brez katerega si nihče ni upal napraviti niti koraka. S to večjo pomočjo so se uspešno povzpeli do kočice Hohenwarte, čeprav spotoma ni dosti manjkalo, da bi kdo za vedno padel v razpoke, pokrite s snegom.

Od tu so ob pol devetih zjutraj ob lepem sončnem vremenu, ki ga je le tu in tam kazil kakšen oblak, opazovali, kako tesarji plezajo na vrh Veliškega Kleka in obenem pripravljajo pot za druge in za prenos železnega križa. Le Hohenwart, Hoppe, oba župnika, Seenus, Schallhammer in Vierthaler z vodniki so nadaljevali pot proti Malemu Kleku. Zadnji trije so se podali le do njegovega vznožja, ker se jim je zdela nadaljnja pot prenevarna, Vierthalerju in Schallhammerju pa se je poleg tega še mudilo nazaj v Salzburg. Ostali štirje so s pomočjo vodnikov in treh vrvi, ki so bile pritrdjene na strmih pobočju Malega Kleka, priplezali nanj. Župnik Orrasch je plezal enakomerno počasi in je bil zato prvi na vrhu, medtem ko so drugi izmenoma hiteli in počivali, zato so tudi počasneje napredovali.

Ko so končno stali na vrhu, so bili ponosni in srečni, da so prišli tako daleč in tako visoko. Naprej jih ni mikalo, raje so opazovali štiri prvopristopnike, med katerimi sta

Nesreča vlakov na Zugspitze

Človeški faktor je krivec za hudo železniško nesrečo pod goro Zugspitze s 64 ranjenimi. Policija in državno tožilstvo lahko po preiskavah izločita tehnične napake. S hitrostjo po 40 kilometrov na uro sta se na letošnjo binkošno soboto pri vходу v enotirni predor Katzenstein čelno zaletela dva belo-modra električna vlaka podjetja Zugspitzbahn AG.

»Nenadoma sem zaslišal pok,« se spominja Münchencan **Hans Gründel**, ki se je ta dan odpravil na sprehod okoli jezera Eib ob vznožju Zugspitze. Potem je vsenaokrog nastala zmeda: »Potrgalo je vse sedeže, police za prtljago so visele s stropov, vsi ljudje so ležali na tleh.« Neki poslovnež iz Erdinga je o nesreči po mobilnem telefonu obvestil policijo.

Vlak, ki je peljal navzgor in ki je nekoliko pred tem odpeljal s postaje v Garmischu, je bil komaj dva kilometra na poti. S 65 potniki je bil polno zaseden, vsi razen dveh pa so bili poškodovani. Najhujše ranjeni so skoraj vsi dobili globoke rane in hude zlome kosti. Samo eden je bil do naslednjega dne v smrtni nevarnosti, strojevodja vlaka, ki je peljal navzgor. Bil je sam v svojem oddelku.

»Natančno je bilo čutiti, kako se vagoni pod pritiskom stiskajo. Potem se je naokrog razširila nekakšna megla, vsepovsod je bila kri,« se je spominjal **Andreas Nolde**, ki je bil tega dne enako kot drugi nemški, ameriški, japonski in južnoafriški turisti na poti na najvišjo goro Nemčije.

Josef Bader, ki je le nekaj metrov od nesreče

izkoriščal lep dan za spravilo sena, je okoli 10.50 zaslišal »močan pok«. Potem se je vse začelo zelo hitro odvijati. Komaj osem minut potem, ko so sprožili alarm, so na kraj nesreče prišli njegov sin **Seppl** in drugi gasilci iz Garmische. Z reševalnim helikopterjem so najhujše poškodovane odpeljali v bolnišnico v Garmischu in Murnau.

Nobenega dvoma ni: polno zasedeni vlak, ki je peljal navzgor, je odpeljal iz Garmische po voznem redu, drugi vlak pa ne bi smel biti na progi. »Ne vemo še, zakaj je odpeljal,« je nekaj dni po nesreči pojasnil predstavnik železnice na Zugspitze **Peter Hirt**. Državno tožilstvo je seveda natančno pregledalo zapisovalec dogajanj med vožnjo in tonski zapis pogovorov med vožnjo. Železniški promet iz Garmische na Zugspitze je spet stekel čez dva dni.

Po nesreči je bilo najpogostejše vprašanje, kdo je pravzaprav kriv zanj. Po prvih izsledkih je krivec izključno človeški faktor, kajti kakršnokoli tehnično napako so takoj izključili. Na 70 let stari železnici, ki letno prepelje pol milijona potnikov in ki jo je neka angleška agencija s pridihom romantike imenovala »an old-style mountain railway«, ni bilo nobenih signalov, ki bi bili napačno vključeni ali ki bi jih strojevodja lahko spregledal.

Reševanje je bilo po policijskih poročilih težje, kot so si reševalci sprva mislili. V ozkem vходу v predor sta se namreč oba vlaka dobesedno trdno zagostila drug v drugega.

Zugspitze je z 2964 metri najvišja gora Nemčije in hkrati najvišje nemško smučišče.

bila brata Sepp in Martin Klotz, kako skušajo sprožiti velikansko snežno opast: eden jo je s krampom od strani spodkopaval, ostali so ga držali z vrvo na vrhu Kleka. Ko se je končno odlomila in se ob skalah razbila, je tako zagrmelo, da so to slišali celo v Heiligenblutu, od koder so v odgovor zadoneli možnarji.

Po izjavi župnika Orrascha se je tesarjem iz skupine, ki je samozadovoljno počivala na Malem Kleku, posrečilo pregovoriti le župnika **Franza Hautendorferja** iz Sv. Petra v Rengersdorfu, da jim je sledil na vrh Velikega Kleka. Nič ne vemo, kakšne strahove je preстал pri prečkanju grozljive škrbine; mogoče se sploh ne bi podal na to pot, če se ne bi bal razočarati svojih faranov, ki so ga z iskrenim navdušenjem vabili na sam najvišji vrh.

Na poti navzdol se je družčina ustavila v koči Hohenwarte, kamor sta medtem prišla še Salm in Schiegg, ki je tudi tu opravljal različne meritve. Navdušeno so čestitali zelo zadovoljnemu Salmu za uspešno odpravo in nazdravljali njemu in znanstvenemu svetu.

Okrepčani z vinom in kruhom so okoli druge ure začeli sestopati. Tu (nad Hohenwartkeesom) jim je prišel nasproti Stanič, ki po končanih jutranjih meritvah ni več zdržal v dolini. Hohenwart pravi: »Zelo žalosten je bil, ko je videl, da se vračamo z gore. Na vsak način se je hotel še isti dan povzpeti na Klek in le s težavo ga je profesor pregovoril, da se vrne z nami v kočo. Tam mu je moral svečano obljubiti, da mu bo dovolil, da se bo naslednji dan povzpел na goro s tesarji, ki bodo postavili križ, in da bo tam opravljal barometriške in termometriške meritve.«

Vdati se je moral volji nadrejenih in zatajiti svojo gorečo željo, da bi še ta dan splezal na Klek, kar bi mu zlahka uspelo, kajti do vrha sta bili samo še dve uri hoda.

V Salmovi koči je prišleke pričakovalo slavnostno kosilo. Miza se je spet šibila pod obilico dobrot. Gosposki planinci, utrujeni od naporov dneva, so se kmalu odpravili spat. Nekateri pa so le stežka prišli do zaslužnega počitka, kajti močno višinsko sonce je terjalo svoj davek. Skoraj vsi, posebno pa tisti, ki si niso pokrili obraza s tančico – krem proti sončnim opeklinam in očal, ki bi ščitili pred ultravijoličnimi žarki, še ni bilo (Schultes je sicer priporočal uporabo očal z zelenimi stekli, a jih nihče iz odprave ni imel) – so dobili opekline. Najbolj sta trpela Schiegg in Orrasch, ki sta imela čisto zabuhle obraze, zadnji pa tudi neznosne bolečine v očeh. Malo je manjkalo, da ni izgubil vida.

29. JULIJA: STANIČ NA VRHU PLEZA NA KOMARČO

Naslednjega dne so se štirje tesarji že pred sončnim vzhodom podali na Klek, da postavijo križ in strelod, kar so že prejšnji dan prinesli na vrh. Ob štirih jim je sledil Stanič s številnimi instrumenti in enim tesarjem-vodnikom. Ob osmih je tudi on stal na vrhu. Schiegg, ki je pred Salmovo kočjo opravljal primerjalne meritve in z daljnogledom opazoval dogodke na vrhu, poroča:

»Lani prinešeno komarčo, ki naj bi služila pri vzpenjanju ter sestopanju skozi škrbino in ki je bila letos

zaradi obilnega snega nepotrebna, so zdaj po Stanigovem navodilu postavili na najvišjem mestu, na katerem je ležala še najmanj ena klafta (okoli dva metra) zelo trdega snega.« Hohenwart nadaljuje: »Videli smo s pomočjo daljnogledov, kako je gospod Stanig plezal na to komarčo in ko smo ga po vrnitvi vprašali, zakaj je to napravil, je dejal, da zato, da lahko reče, da je bil višje, kakor je Klek visok in da ni bil nihče od prisotnih tako visoko.«

Nato pa Schiegg piše: »Na senčno stran (komarče) je zdaj obesil svoje instrumente in je na tem najvišjem do pred kratkim neosvojenem vršičku Velikega Kleka 29. julija 1800 ob pol devetih prvi opravljal meritve z barometrom, termometrom in higrometrom.« Te je ponavljal vsakih 20 do 30 minut vse do 11.40 ure. Ob 11. uri je stal železni križ, kar so iz doline pozdravili s strelji iz možnarja.

Ko je Stanič z niveliranjem libele ugotovil, da je Wiesbachhorn nižji od Kleka, je napolnil štiri steklene cilindre z zrakom s Kleka za poznejšo analizo njegove čistosti ter pod križ pritrdil leseno omarico z barometrom in termometrom, ki naj bi služila poznejšim obiskovalcem. S tesarji in svojim instrumentarjem se je še pred bližajočo se nevihto srečno vrnil v Salmovo kočjo. Tu so še hitro pokosili – Salm je tesarjem v zahvalo za njihov trud v skledo, iz katere so jedli crmoke, vrgel nekaj srebrnih kovancev –, nato pa so pohiteli nazaj v dolino.

Namen odprave je bil dosežen: osvojili in izmerili so Veliki Klek. V Salzburg, kamor sta se vrnila 9. oziroma 10. avgusta, je Schiegg iz podatkov, ki sta jih zabeležila s Staničem, izračunal višino Velikega Kleka na 11.988 pariških čevljev (po **Juriju Vegi** je en pariški čevlj 0,3248 metra), to je 3894 metrov, kar je le 96 metrov več od dejanske višine 3798 metrov, izmerjene z današnjimi instrumenti. To je bil za tiste čase prav izvrsten rezultat.

O KRONISTIH, PLANINCIIH IN STANIČU

Vest o dokončnem uspehu in neverjetnem dosežku Salmove znanstvene odprave, o zmagi nad visokim ledenim vršcem, se je hitro razširila. K temu so veliko pripomogli štirje udeleženci: Hoppe, Schiegg in Vierthaler so neposredno po odpravi objavili svoje dnevnike, zadnji ga je ponatisnil v obširnejši obliki leta 1816, Hohenwart pa leta 1804 skupaj z opisom tretje in zadnje Salmove odprave, s katero se je tudi on končno povzpел na vrh. Ti članki so med sodobniki širili slavo o odpravi ter njenem organizatorju in mecenu, škofu Salmu, ki je zanjo zapravil večino svojega zasebnega premoženja. Bili so skoraj dve stoletji edini vir neprecenljivih informacij o prvem pristopu na Veliki Klek, medtem ko je Orraschev rokopis ležal v Salmovem družinskem arhivu v Brnu, dokler ga ni tam odkrila **dr. Klemunova**. V kratkem bo izšel neokrnjen in komentiran v njeni monografiji o odpravah na Klek 1799–1800.

Salmova odprava je bila v očeh udeležencev in vsega učenega sveta vrhunski znanstveni, nikakor pa ne alpinistični dosežek. Hoja v gore je bila neke vrste nujno zlo, ker brez nje niso mogli opraviti meritev v višinah.

Zato je bilo tudi precej vseeno, kdo in kdaj je prišel prav na vrh. Salm je bil popolnoma zadovoljen s tem, da ni prišel višje od Hohenwarte.

Učenjaki so bili takrat bolj strahopetne narave. Schiegg-u so morali vodniki večkrat dati pogum, da je prečkal nevarna mesta, in zelo prav mu je bilo, da je šel Stanič namesto njega na vrh. Hoppe je prostodušno priznal, da se samo zato ni vrnil v koč Hohenwarte, temveč je šel naprej na Mali Klek, ker so bili samo v tej smeri na voljo vodniki. Vierthaler je bil tak bojazljivec, da je potreboval pomoč celo dveh vodnikov.

Hohenwart, eden izmed najbolj večjih planincev iz odprave, piše: »Vsak je imel svojega vodnika in spremljevalca in nikomur ne svetujem, pa naj bo še tako izurjen plezalec (Bergkletterer), da se loti Kleka brez vodnikov. Pod vodstvom teh sposobnih vodnikov se ne bojiš skoraj nobene nevarnosti, če se njihovem vodstvu popolnoma zaupaš.«

Tiste, ki so prišli na vrh Malega Kleka, ni mikalo dalje. Hautzendorfer je moral na vrh, ker ga njegovi farani niso pustili pri miru. Edini, ki je gorel od želje priti na vrh, biti višje od drugih, je bil Stanič. Prepričana sem, da ga Schiegg zaradi skrbi za njegovo življenje ni pustil iti samega na vrh, ker bi se po njegovem brez vodnika podajal v smrtno nevarnost. Niti sanjalo se mu ni, da Stanič pomoči ni potreboval, da se je v gorah počutil tako kot riba v vodi. Žal sta Schieggova bojazljivost in skrb, ki je bila sicer dobro mišljena, krivi, da Staniča ne moremo šteti med prvopristopnike. Splošno priznано pa je, da je bil prvi turist, ki se je povzpel na vrh Velikega Kleka.

Nihče od udeležencev odprave razen Staniča ni bil gornik. Res je, da so bili skoraj vsi gospodje navajeni dolgih pešpoti z botaničnih, geoloških in drugih znanstvenih izletov, a te poti so jih vodile po manj napornem terenu, po dolinah in hribovju, ki se ne da primerjati z visokogorskim. Celotni tisti, ki so se imeli za plezalce, niso bili to v današnjem pomenu besede, kajti brez pomoči vodnikov si niso upali napraviti niti koraka. Pri visokogorskih podvigih so na strmih pobočjih težko dihali in se pri hoji vedno znova ustavljali, kar so pripisovali redkemu zraku. V resnici je bilo temu krivo pomanjkanje kondicije, ki so jo imeli le Stanič in kmetje-vodniki. Toda ti so se podajali v te nevarne višine samo zato, ker so bili za svoje delo plačani. Niti enemu od njih niti na kraj pameti ni prišlo, da bi sam iz lastnega veselja in nagiba plezal po gorah.

Staniča pa je neka notranja sila gnala v gore. Bal se ni ne nevarnih prehodov, ne ostrih globokih škrb in visokih strmih skal, ne vratolomnega plezanja; ravno nasprotno, izživali so ga in mu bili v veselje. Želel se je povzpeli na vrhove, od tam uživati razgled na okoliške vršace in na pokrajino pod seboj, prosto vdihavati čist gorski zrak. Seveda je tudi on pridno meril višine gor, a po celotnem svojem pristopu do njih je bil gornik in s tem začetnik modernega alpinizma v Vzhodnih Alpah. O njem je pred kratkim izšla knjiga, ki jo je uredil

Stanko Klinar.

LITERATURA

Hacquet, B., 1783 (ponatis 1784): Mineralogisch-botanische Lustreise, von dem Berg Terglou in Krain, zu dem Berg Glockner in Tyrol im Jahre 1779 und 81. – 2. verenderte und vermehrte Auflage. Wien.

Haffner, Dr. A., 1999: Der Grossglockner im Jubiläumsjahr 2000. Alpenverein, št. 6. Str. 7–13.

Hohenwart, S. v. in Reiner, J., 1792: Botanische Reisen nach einigen Oberkärnthner und benachbarten Alpen. 1. Theil. Klagenfurt.

Hohenwart, S. v., 1804: Tagebuch des Herrn Sigmund von Hohenwart, Generalvicars des Herrn Fürstbischofes von Gurk; geschrieben auf seiner Reise nach dem Glockner im Jahre 1800.

Poglavje v knjigi: **J. A. Schultes**, Reise auf den Glockner, II. Theil. Wien. Str. 196–258.

Hoppe, D. H., 1801: Glockner Reise: Bericht über meine diesjährige Alpenreise. Botanisches Taschenbuch, Band 23. Regensburg. Str. 154–166.

Klemun, M., 1993: Die ersten Glocknerbesteigungen. Poglavje v katalogu k razstavi: **Franz Xaver von Salm**. Universitätsverlag Carinthia, Klagenfurt. Str. 116–132.

Klemun, M., 2000 (v tisku): ... Mit Madame Sonne konferieren. Die Grossglocknerersexpeditionen 1799–1800.

Archiv des Landes Kärnten, Band 25. Klagenfurt.

Klinar, S., 1999: V. Stanič, prvi alpinist Vzhodnih Alp. Planinski vestnik, št. 6. Ljubljana. Str. 246–251.

Klinar, S. (uredn.), 2000: Valentin Stanič, prvi alpinist v Vzhodnih Alpah. Nova in predelana izdaja knjige iz leta 1956. PZS, Ljubljana.

Peterlin-Neumaier, T., 1999: 200-letnica prvenstvenega vzpona. Valentin Stanič, turist, ki je prvi priplezal na najvišjo goro Nemčije. Planinski vestnik, št. 6. Ljubljana. Str. 242–246.

Saussure, H.-B., 1779: Voyages dans les Alpes, Vol. I. Neuchatel.

Schiegg, U., 1801: Schreiben des Hrn. Prof. Schiegg in Salzburg, an den Herausgeber über seine Reise auf den Berg Grossglockner, heil. Blut am 31. Juli 1800. Derselbe an den Herausgeber. Salzburg am 11ten August 1800. Jahrbücher der Berg- und Hüttenkunde, Band V. Salzburg. Str. 417–432.

Vega, G., 1800: Beytrag zur Französ. Mass- und Gewichts-Vergleichung. Monatliche Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmelskunde, 1. Band. Gotha. Str. 460–477.

Vierthaler, F. M., 1816: Die Reise auf den Grossglockner. Poglavje v knjigi: Meine Wanderungen durch Salzburg, Berchtesgaden und Österreich, II. Theil. Wien. Str. 247–280.

Zoppoth, J., 1799: Tagebuch einer Reise auf den bis dahin unerstiegenen Berg Grossglockner im Jahre 1799. Jahrbücher der Berg- und Hüttenkunde, Band IV/2. Salzburg. Str. 161–224.